

“Nəriman Nərimanovun bədii yaradıcılığı ilə ictimai və siyasi fəaliyyəti arasında özvi bağlılıq vardır. Onun ömrünün mühüm hissəsi qəlbən inandığı və həyatının başlıca vəzifəsi sayaraq müqəddəs amala çevirdiyi xalq işi uğrunda ardıcıl mübarizələrdə keçmişdir. Siyasi çarpışmaların daha da gərginləşdirdiyi son dərəcə mürəkkəb şəraitə baxmayaraq, Nəriman Nərimanov milli maraqları daim üstün tutan rəhbər kimi taleyüklü problemlərə münasibətdə xalqımızın mənafeyini imkanlarının ən son həddində müdafiə etmişdir. O, keçmişimizin mədəni sərvətlərinin mühafizəsinə, ana dilinin saflığı məsələlərinə xüsusi diqqət yetirmiş, elmin, maarifin və mədəniyyətin inkişafı yolunda var qüvvəsi ilə çalışmış, dövrün milli məfkura daşıyıcısı olan şəxsiyyətlərinə ehtiram və qayğı ilə yanaşmışdır. Nəriman Nərimanov XX əsr Azərbaycan tarixində əhəmiyyətli iz qoymuş ictimai-siyasi fəaliyyəti möhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin nüfuzu və qətiyyəti sayəsində layiqli qiymətini alaraq bütöv şəkildə doğma xalqa çatdırılmışdır. Nəriman Nərimanov 100 və 125 illik yubileylərinin təntənə ilə qeyd edilməsinin, Bakıda özəmətli abidəsinin ucaldılmasının və ev-muzeyinin yaradılmasının, həmçinin ölkəmizin hüddurlarından konarda xatirəsinin əbədiləşdirilməsinin təşəbbüskarı Ümummilli Lider Heydər Əliyev olmuşdur”

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Nəriman Nərimanovun 150 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında” 14 fevral 2020-ci il tarixli sərəncamından

Azərbaycanın görkəmli yazıçısı, dövlət və ictimai-siyasi xadimi Nəriman Nərimanovun anadan olmasının 150 illiyi tamam olur. AZƏTAC bu münasibətlə filologiya elmləri doktoru, professor Teymur Əhmədovun “Heydər Əliyev: “Nəriman Nərimanov bu gün də bizimlədir” sərlövli məqaləsini təqdim edir.

Nəriman Nərimanov ömrünü müsəlman Şərqinin azadlığı və xalq işi uğrunda mübarizəyə həsr etmişdi.

1920-ci ildə Nəriman Nərimanov Moskvada Zaqafqaziya müsəlmanları şöbəsinin müdiri, bir neçə aydan sonra isə RSFSR Xalq milli işlər komissarının müavini vəzifəsində çalışarkən dövlət başçısı V.I.Lenin onun sözlərinə xüsusi qayğı və həssaslıqla yanaşırdı. Çünki N.Nərimanovun ehtiyatlı məsləhətlərində və xəbərdarlıqlarında Şərq xalqlarının böyük dərəcəsinin, beynəlmillətli ictimai xadimlərin humanizmini görür, onun sözlərinə etimadla yanaşırdı.

Nəriman Nərimanov öz övladı qəlbini məşələ çevirmək, məzlum Şərq xalqlarının əsarətdən xilas etmək arzusu ilə yaşayırdı. Heç təsadüfi deyildir ki, ölümündən bir qədər əvvəl o, Şərq mücraciyyəti yazırdı: “Ey Şərq, ey bəşəriyyət əzəli, sənin yolunda yansam, əzablara düşsəm də idealdimdən dönmə deyiləm. Həmişə qəhərdir ki, sənin yolunda ömrümü sərf etdim, heçgah can verən bir loğman tapılsaydı, həyatımı 30 il də sənə verərdim”.

Sovet hökuməti ilə diplomatik əlaqə yaradan ilk xarici dövlət, Əfqanıstanın səfirini Moskvada N.Nərimanov qarşılamış, sovet diplomatıyası tarixində ilk dəfə ona Azərbaycan dilində müraciət edərək salamlamışdı. Nəriman Nərimanov bildirmişdir ki, “onun Azərbaycanla nitq deməsi Sovet Rusiyasında bütün millətlərin bərabər və azad olmasına bir sübutdur”. İ.V.Stalin Hindistan elçisi, müsəlman professor Prasadla danışıqlar aparmayıdı. N.Nərimanova tapşırırmışdı.

Gənc Sovet Rusiyası ilə Yaxın Şərq ölkələri arasında diplomatik əlaqənin yaradılması, Rusiya inqilabının və əhəmiyyətinin Şərq xalqlarına çatdırılması böyük inqilabi sayılıq, diplomatik hünər və ehtiyatlılıq tələb edirdi. N.Nərimanov bu vəzifələri görkəmli dövlət xadimə xas olan bacarıqla yerinə yetirirdi. Onun İran, Türkiyə, Əfqanıstan, Hindistan, Misir və başqa Şərq ölkələri xalqlarına müraciətləri mühüm sənədlər idi. N.Nərimanov məsələlərin həllində Leninin müdrik məsləhətlərinə və göstərişlərinə əsaslanırdı.

1920-ci il aprel ayının 8-də KP Mərkəzi Komitəsinin qərarına əsasən Ümumqafqaz rəhbər partiya orqanı - Qafqaz bürosu yaradıldı. V.I.Leninin təklifi ilə N.Nərimanov PK (b) P MK-nın Qafqaz Bürosu heyətinə daxil edildi.

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsi 1920-ci il aprelin 27-də si-lahlı üsyan rəhbərlik etmək üçün Müvəqqəti Hərbi İnqilab Komitəsi yaradı. N.Nərimanov qiyabı olaraq Müvəqqəti Hərbi İnqilab Komitəsinin sədri seçildi.

1920-ci ilin mayında Bakıda çətin şəraitdə işə başlayan N.Nərimanov V.I.Leninə göndərdiyi teleqramında yazırdı:

“... Mənim şəxsimdə əhali Sovet Rusiyasını səmimiyyətlə al-qışlayır və əmin olur ki, Sovet Rusiyası gənc müstəqil Sovet Azərbaycanına mənəviyyətdə kömək edəcəkdir”.

N.Nərimanov müstəqil Sovet Azərbaycanında təclili həl oluna-cax məsələlərdə V.I.Leninin kö-məyinə arxalanır, teleqram, məktub və xüsusi kuryer vasitəsilə onunla sıx əlaqə saxlayırdı.

N.Nərimanov Azərbaycanca nümunəvi müstəqil dövlət quruculuğunun möhkəm təməlini qoy-maqla, Şərqə pəncərə açmaq isti-qamətində, çətinliklə də olsa, çox əhəmiyyətli işlər görürdü. Lakin V.I.Leninin səhhətinin ağırlaşma-sı, İ.V.Stalinin hakimiyyətə sahib-lənməsi N.Nərimanovun böyük missiyasını həyata keçirməsinə, dövlətin siyasi kursunda dəyişik-liyə ciddi təsir göstərdi.

Xalqların birliyi, həmrəyliyi, qarşılıqlı əməkdaşlığı, hüquq Bə-yannaməsi və sairə haqqında qə-bul olunmuş dövlət qərarları kağız üzərində qaldı. N.Nərimanov oğlu Necəfə məkhtubunda Kremldə hərə-mərcilik, özbaşnalıq, didiş-məyə yarandığını sovet hakimi-yətinin dağılacığından narahatlı-ğını bildirirdi. Bu uzaqgörənlik gec də olsa baş verdi.

N.Nərimanova böyük missiya-nı həyata keçirməyə imkan ver-mədilər. Ölümündən sonra Sovet-lər Birliyində 70 il N.Nərimanovu doğma xalqına unudturmağa çə-lişdilər.

* * *

Azərbaycan KP MK-nın I katibi Heydər Əliyevin öz çıxışlarında söylədiyi fikirləri xatırlatmaq is-tərdim:

“1970-ci ildə Nərimanovun anadan olmasının 100 illik ildönü-münü qeyd etmək lazım idi. Lakin millətçi ermənilər Sov.iKP MK-yə məktublar yazaraq Nərimanovun bir millətli olduğunu, bir çox xə-tələr elədiyini və 100 illik yubileyi-nin keçirilməsinin gərəksiz oldu-ğuna söyləyirdilər. Nərimanovun heykəlini ucaldarkən nə əziyyət-lər çəkdi”.

1970-1972-ci illərdə Moskvaya göndərilən şikayət məktubları əsasında Moskvadan Bakıya yüz-lərlə sorğu məktubları göndərilir-di. Akademik Cəmil Quliyev ge-cə-gündüz arxivlərdən sənədləri axtarıb tapır, dərhal Heydər Əli-yevə təqdim edirdi. Hər gün Mos-kvaya Kremlə cavab məktubları göndərilirdi.

Heydər Əliyev yazırdı: “Brej-nev və Suslovla bu barədə söhbət etdik, amma onlara Nərimanovla əlaqədar yanlış məlumat çatdırıl-mışdı. O zaman Azərbaycan Sov.iKP MK-nın Birinci katibi Heydər Əliyev həm də Sov.iKP Siyasi Bürosunun üzvlüyünə na-mizəd seçilmişdi. Ona görə də Sov.iKP-nin Mərkəzi Komitəsinin ən məxfi sənədləri arasında Sov.iKP(b) Siyasi Bürosunun 1923-cü il 15 noyabr tarixli iclası-nın “ən məxfi” qripli qərarını tapıb özə çıxarmışdı. Yaroslavskinin rəhbərliyi ilə Bakıya göndərilmiş yoxlama komissiyasının nəticələri və Nərimanovun ərizəsi əsası-n-da Siyasi Büro qərar çıxarmışdı: 1) Münaqişə bitmiş hesab olun-sun; 2) Nərimanov yoldaş Mərkə-zı Komitənin etibarını bütünlüklə qazanmışdır; 3) Nərimanov yol-daşdan xahiş olunsun ki, istəfə ərizəsini geri götürsün”.

Bu mənəvi əzab-əziyyət, sar-sıntı iki il çəkdi. Heydər Əliyev xalqın mənəvi köməyi ilə dirən-iş göstərdi. Çox mübarizə apardı, iki il çarşıya-çarşıya istədiyinə nail oldu, Mərkəzi Komitənin Si-yasi Bürosunda Nərimanovun anadan olmasının 100 illik yubile-yinin 1972-ci ildə keçirilməsi qə-rara alındı.

1972-ci ildə Heydər Əliyev Nə-rimanovun heykəlinin açılışındakı çıxışında demişdir: “Nəriman Nə-rimanov bu gün də bizimlədir. O

özünün nəhəng qaməti ilə burada, qocaman Xəzərin dalğaları üzə-rində ucalır, vuruşlarda və yaradı-çı əməyi şöhrətinə qazanmış Bakı-da ucalır və tanınmış dərəcədə dəyişilmiş respublikamızın düzle-rinə ele bil iftixarla nəzər salır, xal-qın səadəti uğrunda çarpışmış mərd mübarizəli görüşə gəlmiş zəhmətkeşlərin çoxmillətli dəstə-lərini diqqətlə gözdən keçirir”.

Heydər Əliyev Rusiyada Nəri-manovun adının əbədiləşdirilmə-sinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Həştərxan vilayətinin Nərimanov şəhərində Nərimanovun heykəli ucaldılmışdır. Ulyanovski şəhərində Nərimanov prospektində (1977-ci ilin dekabrında) Nərima-nov abidəsinin açılışında izdi-hamlı mitinqdə Heydər Əliyev çı-xış etmişdir. Həmin il Bakıda Nəri-manovun xatirə muzeyi açılmışdır.

Heydər Əliyevin misilsiz xid-mətlərindən biri də odur ki, sovet hakimiyyəti dövründə, millətçi-tarəfəyə kimi əsas olmayan böh-tanla kimliyi xalqdan gizlədilmiş, unudulmuş məhkum edilən Nə-riman Nərimanova əbədiyaşarlıq, mənəvi ölmezlək verdi, onu xalqa qaytardı, tariximizdə boşluğu bər-qərar etdi.

Bəlikliklə, vətəninə, xalqını, ta-rixini sevən millətin qeyrətli və-təndaşları Heydər Əliyevin dahi-yane xidmətinə minnətdarlıqla yad edirlər.

* * *

Mütəfəkkir yazıçı Cəmil Məmmədquluzadə nürani, ağsaqqal Molla Nəsrəddin əbasında, əlində əsa xalq arasında “Sizi deyib gəl-mişəm” deyə öz həmvətənlərinə pənah götürmüşdi ki, Vətəni zül-mətdən işıqlığa çıxarsın. XX yü-zilliliyin astanasında ictimai-siyasi ələmin yeni oyanış dövrü başlan-mışdı. Bu inqilabi hərəkatın qü-d-rətli dalğaları gücləndiyi bir vaxt-da “Molla Nəsrəddin” ədəbi-siya-si məcmuəsini, Cəmil Məmmədqu-luzadənin təbircinə desək, həyat özü, zamanın özü yaratmışdı. Və onun ideali də bu olmuşdu ki, Azərbaycan məmləkətində millət oyan-sın, inqilab əh-havasında öz torpağına sahib olsun, əkil-bə-cərdiyindən özü bəhrələnsin. Hə-sən bəy Zərdabi, Nəriman Nəri-manov, Məhəmməd Əmin Rəsul-zadə, Üzeyir Hacıbəyli, Əli bəy Hüseynzadə kimi onlarla hünər-verb demokratik ziyalları da ideali Azərbaycanı müstəqil, bu-xovlardan azad, məsud və xoş-bəxt görmək idi. Bu gün anadan olmasının 150 illiyində xatirəsi-əziz tutulan Nəriman Nərimano-vun yaşadığı çaş ömründə (əlli beş ildə) vətən üçün, xalq üçün necə qəhrəmanlıqla çalışmasını minnətdarlıqla yad edirik.

Nəriman Nərimanov keçən əsrin 90-cı illərində taleyini Azə-rbaycanın mədəni mərkəzi Bəzi-bağladığı ilk günlərdən çoxcəhətli ictimai fəaliyyətə başlamışdı. O, bütün şüurlu həyatını Azərbayca-nın səadətli yolunda mübarizəyə həsr etməyə və içmişdi. Nəri-manov son nəfəsinə qədər mü-qəddəs andına daxil qaldı.

Nəriman Nərimanov müasiri-mizdir. O, öz sözü-söhbəti, əməl-ləri ilə bu gün də yaşayır və ümumxalq işimizə kömək edir. Nərimanovun sözü ilə əməli bir olduğuna görə başı çox balalar çəkdi, lakin əylimdi. Qəlbində xalqına olan böyük məhəbbəti qeyri-bərabər mübarizələrdə ona dayağ oldu. Büllür saflığın təcə-sümay Nəriman Nərimanov tək-cə

Zaqafqaziya deyil, bütün Şərq ölkələrində əməkçi müsəlman xalqlarına azadlıq və istiqlaliyyət yolunu göstərdi. “Bəşəriyyətin gə-ri qalmış hissəsinə” bacardığı qə-dər kömək etməyi özünə həyat məqsədi seçən Nərimanov realist və inqilabi-demokratik ədəbiyyat-ın yaradıcılarından biri, faciə jan-rının banisi, gözəl nasir, qüdrətli publisist, teatr xadimi, qayğıkeş müəllim, həkim, mətin inqilabçı, dövlət xadimi olmuşdur. Azərbay-can ictimai fikrinin bahadırı Nəri-manovun odlu məşəl kimi yanan qəlbinin döyüntüləri bu gün həmi-şəkindən daha aydın əşidilmək-dədir. Xalqın birliyi və suverenli-yi, müstəqil Azərbaycanın bütün Şərqə nümunə olması onun ideal-larının taci idi. O, həqiqi beynəl-millətçi kimi tarixən ayrılmaz təl-rələ bağlı xalqların əlaqəsini qar-şılıqlı, bərabərhüquqlu əməkdaş-lığa güdrürdü. Ona görə də birin-ci növbədə millətin özünü tanıma-sını, öz hüququnu dərk etməsini başlıca əməl hesab edirdi. Nəri-manova görə, dilin, məktəbin, mətbuatın və ədəbiyyatın milli məzmunu həllediciyə bağlıdır. On-suz heç bir millət özünü tanıyıb hüququnu qoruya bilməz.

Nərimanov məmləkət üçün iş-ləyən hər kəsdən birinci növbədə dəyanətli olsunlar. Yəni bir parça çörəkdən ötrü ikiüzlülük etməsin-lər, filankəsin xoşuna gəlmək üçün “qatığa qara” deməsinlər.

Amandır, yoldaşlar! Buna yax-şı fikir veriniz. Mənsəbdən ötrü yalan söyləyən, gündə vicdanını satan ikiüzlü adamlar - bizim gə-ləcək kommunaya üzv ola bilməz-lər. Ona binaən, uşaqlarla daima əlaqədar olaraq hərəkatınızda, sözlünüzə artıq dərəcədə ehti-yatlı olmalısınız. Çünki uşaq gör-düyünü tez götürür.

Biz iddiamızdan əl çəkmirik: Azərbaycan Şərq üçün bir mək-təbdir, yeni Şərq hazırlı halında qalarsa, biz ona hər cəhətdən müəllim olacağıq...

Ona binaən dilimiz lüzumsuz, qeyrisinin lisanının təsiri altında saxlamaq bütün işimizi təxirə sa-lar. Bu səbəblərə görə dilimizi müstəqil bir şəkə salmaq üçün ən çox siz müəllimlərə ümid bağ-layib məktəbi bitirməyinizi yə-nə də səmimi-qəlbədən təbrik edi-rəm”.

XX əsr Azərbaycanın ictimai-siyasi fikir tarixində Nəriman Nə-rimanovun xidmətləri dənizləmə-dir. Onun doğma xalqı, vətəni uğ-runda mübarizəsini, ədəbi fəali-yətini əks etdirən monografik əsərlər az yazılmamışdır. Lakin

yüz ildən çox keçməsinə baxma-yaraq, N.Nərimanovun ictimai-si-yasi fəaliyyəti barədə subyektiv mülahizə söyləyənlər tapılır. Bu-nun başlıca səbəbi real tarixi ha-disələr, hər hansı ictimai-siyasi xadimin fəaliyyəti tarixilik baxı-mından, yeni dövrü, şəraiti dərin-dən öyrədilmədiyinə görə baş ve-rir. Əgər araşdırmaçı-alim xüsusi tədqiqat aparmadan bir problem barədə fikir söyləmək istəyirsə, mövcud ədəbiyyata, mətbəə sa-uyılan elmi-monografik əsərlərə müraciət edə bilər. Əks halda ta-rixi hadisələrə müxalif təfəkkürlə birtərəfli, subyektiv yanaşmaqla yanlış yola düşə bilər.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

“Ucqarlarda inqilabımızın tari-xinə dair”, “V.I.Lenine məktub”, “Oğlum Necəfə məktub”, “Qara-bağ məsələsinə dair sənədlər” ta-rixi materialları və zəngin publis-istik məqalələr müəllim, yazıçı, publisist, ictimai-siyasi xadım Nəriman Nərimanovu Azərbay-can xalqının qeyrətli, təəssübkeş, fədakar oğlu kimi seçiləyirdir. Onun vətən, xalq taleyi uğrunda təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparmasını, pərvanə kimi özü-nü adətdəyişdirən dövründən dö-nükləri təəssüf doğurur.

mövqeyi barədə aydın təsəvvür yaradır.

Azərbaycan xalqının böyük oğlu Nəriman Nərimanovun bül-lur, saf şəxsiyyətinə heç kəs köl-gə sala bilməz. O, əbədiyaşardır.

Milli dəyərlərimizin hamısı Heydər Əliyev öz çıxışlarının bi-rində demişdir:

“Şəxsiyyətləri itirmək olmaz. Bizdən ötrü Mirzə Fətəli Axundov da, Əhməd bəy Ağayev də, Məmməd Əmin Rəsulzadə də böyük şəxsiyyətlərdir. Nəriman Nərima-nov da. Ancaq son zamanlar Nə-riman Nərimanovdan başlayaraq Azərbaycanda bütün siyasi xa-dimlərin Azərbaycana düşmən ol-maları barədə deyilən fikirlərlə heç cür razılaşmaq olmaz.

...Nəriman Nərimanov öz döv-rünün, yaşadığı mühitin çərçivə-sində böyümüş görkəmli simadır, böyük siyasi xadimdir. Amma onu da bilin ki, Nəriman Nərima-nov müstəqil demokratik dövlətin xadimlərinin hamısını qoruyub saxlayan adamlardan olmuşdur... Tarixi təhriif etmək olmaz. Tarixi təhriif edənlər xalqa xəyanət edir. Onu çaşıdırırlar. Buna son qoy-maq lazımdır. Gələcəkdə buna yol vermək olmaz...”

Nəriman Nərimanov elm, mə-dəniyyət xadimi kimi Azərbaycan

tarixində olan bir adamdırsa, bö-yük bir ədəbi irs qoyub gedibse, belə etmək olarmı? Şübhəsiz ki, belə hallara yol verilməməlidir”.

* * *

Nəriman Nərimanov şərafil, ibrətəməz ömrü yolu keçmişdir. O, bütün həyatı boyu üreyini məşələ çevirib bəşər övladının məsud, əmin-aman, müstəqil yaşaması uğrunda mübarizə aparmışdır.

Nəriman Nərimanov Kərbə-lə-yi Necəf oğlu 1870-ci il aprelin 14-də Gürcüstanda Tiflis şəhərində anadan olmuşdur. Tiflis ruhani məktəbində ibtidai təhsil almışdır (1879-1885). Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminarıyısında təh-silini davam etdirmişdir (1885-1890). Tiflis quberniyası Borçalı qəzasının Qizilxanlı kəndində pe-daqoji fəaliyyətə başlamışdır (1890-1891). Bakıda Pobedonost-sevin şəxsi proqimnaziyasında (sonra imperator İli Aleksandr adi-na Bakı kişi gimnaziyasında) müəllim, müfəttiş işləmişdir. İlk xalq qiraətxanası açmışdır (1894). “Nadanlıq” (1894), “Səmdən bəy” (1895), “Nadir şah” (1899) pysesli-rini, “Bahadır və Sona” (1896-1908) romanını nəşr etdirmişdir. Eyni zamanda “Tərcüman”, “Kas-pi” qəzetlərində ilk məqalələrini dərc etdirir. Bu dövrdə N.V.Qoqo-lun “Müfəttiş” komediyasını doğ-ma dilə çevirir (1892), məktəblilər üçün dərsliklər tərtib edir: “Türk Azərbaycan dilinin müxtəsər sərf nəhvi”, “Müsəlmanlar üçün müəl-limsiz rus dilini öyrənməkdən ötrü asan kitabça”, “Müəllimsiz türk di-lini öyrətməkdən ötrü ruslar üçün asan kitabça” (1891-1900). Müəl-lim və aktyor kimi tanınır (1891-1902). Qdessa şəhərində Novo-rossiya Imperator Universitetinin tibb fakültəsində təhsil alır (1902-1908). Burjua-demokratik inqilabi hadisələri ilə əlaqədar universitet müvəqqəti bağlandığı zaman (1905-ci ilin payızından 1906-cı ilin sonlarınaqədər) Bakıda “Hüm-mət” təşkilatına daxil olur. “Nica” maarif cəmiyyətində teatr və kons-ert tamaşaları, ədəbi dərnlər təşkil edir. İran sosial-demokrat təşkilatının yaradıcılarından biri kimi ictimai-siyasi və publisistik fəaliyyəti ilə İran inqilabına kömək edir.

RSDFP məramnaməsini Azərbaycan dilində tərcümə edir. Qafqaz müsəlman müəllimlərinin I qurultayının təşkil və keçirilmə-sində ciddi çalışır (1906, 15 av-qust), “Hayat”, “İrsad” qəzetlərin-də “Nər”, “Ari bəy” imzaları ilə fə-l-yeton, siyasi-publisistik və ədəbi tənqidi məqalələr çap etdirir. No-vorossiysk Imperator Universite-tinin tibb fakültəsini bitirdikdən sonra Bakı şəhərində müalicəxə-na açmaq istəse də, icazə veril-mir (1908). İran inqilabçılarına yaxından kömək məqsədilə Tifli-sə gedib orada işə düzəlmək istə-yir (1909). Təqib olunduğundan

həmin il mart ayının 1-də həbs olunur (1909, sentyabr). İlk gün-dən burada həkimlik etməsi, “Xo-lərə-vəbə”, “Çixotka-vərem”, “Ale-mi-nisvan”, “Tibb və İslam”, “Əy-yaşlıq” mövzularında mülahizələr oxuması onu xalq həkimi kimi ta-nıdır. “Bührani-tərəqqi”, “İdel”, “Pri-kaspiyski kray” qəzeti redak-siyaları ilə sıx əlaqə saxlayır, el-mi-publisistik məqalələrlə çıxış edir. “Ümumrusiya vərəmə qarşı mübarizə cəmiyyəti” Həştərxan şöbəsinin üzvü kimi “Ağ çiçək” həmrəylik mərasiminin təşkil və keçirilməsində fəal çalışır. Inqil-abçı-demokrat tatar şairi Abdulla Tukaya şəxsən tanış olur (1911). Professor İ.I.Meçnikovu “Şurayi-islam” cəmiyyətinin ziyalları adından təbrik edir, onun vərəmə qarşı mübarizəsində köməkliyini əsirgəmir. Həştərxan Xalq Uni-versitetinin sədri seçilir (1912-1913). Sürgündən sonra Bakıya qayıdıb “Qara şəhər”də xəstəxə-na müdiri vəzifəsinə işə düzəlir. İctimai və ədəbi fəaliyyətini gücləndirir. Bədii əsərlərini yenidən nəşr etdirir. Dövrü mətbuatda ədə-bi-publisistik məzmunlu məqalə-lərlə çıxış edir. “Xalq evi” cəmi-yəti idarə heyətinin üzvü, “Qə-naət” kooperativ idarə heyətinin sədri seçilir. Gizli inqilabi fəali-yətini ləqal ictimai fəaliyyətlə əla-qələndirir. Fəhlələrin Rusiya im-periyası hakimiyyətinə qarşı mü-barizəyə hazırlanmasında ciddi işlər görür. “İqbal”, “Bəsirət”, “Açıq söz” və s. qəzetlə